

FINANSINIŲ SANTYKINIŲ RODIKLIŲ SKAIČIAVIMAS IR GRUPAVIMAS

Jonas Mackevičius

Profesorius socialinių mokslų habilituotas daktaras

Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto

Apskaitos ir audito katedra

Saulėtekio al., 9, LT-10222 Vilnius

Tel. (370 5) 236 61 53

El. paštas: jonas.mackevicius@ef.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjama finansinių santykinių rodiklių reikšmė ir jų skaičiavimo būtinumas. Daug dėmesio skiriama finansinių santykinių rodiklių grupavimui. Pateikiami šių rodiklių grupavimo pavyzdžiai lietuvių ir užsienio autorių darbuose. Nagrinėjamos priežastys, lemiančios skirtingas finansinių santykinių rodiklių skaičiavimo ir grupavimo metodikas. Straipsnyje pateikiama nauja finansinių santykinių rodiklių sistema trims svarbiausioms įmonių veiklos sritims – finansinei būklei, veiklos rezultatams ir pinigų srautams vertinti.

Straipsnio tikslas – ištirti ir įvertinti finansinių santykinių rodiklių skaičiavimą ir grupavimą Lietuvos ir užsienio autorių darbuose ir rekomenduoti naują rodiklių sistemą kompleksiskai įvertinti įmonių veiklą. Naudoti šie tyrimo metodai – finansinių rodiklių grupavimo, lyginimo, interpretavimo ir apibendrinimo.

Pagrindiniai žodžiai: finansiniai santykiniai rodikliai, finansinių santykinių rodiklių skaičiavimas ir grupavimas, finansinė analizė.

Įvadas

Finansinis santykinis rodiklis yra dviejų ar daugiau absoliutinių rodiklių santykis. Santykinis rodiklis, gautas palyginus du ar daugiau absoliutinių rodiklių, yra daug pranašesnis už absoliutinį, jis objektyviau ir įvairiau įvertina tiriamąjį objektą. Finansinių santykinių rodiklių naudojimas leidžia lyginti skirtingų dydžių įmonių veiklą.

Finansinius santykinis rodiklius nagrinėja daugelis Lietuvos ir užsienio autorių. Jų darbuose pateikiamos skirtingos finansinių santykinių rodiklių skaičiavimo formulės, be to, rodikliai įvairiai vadinami, vertinami ir grupuojami. Finansinių santykinių rodiklių skaičiavimo ir grupavi-

mo Lietuvos ir užsienio autorių darbuose problemos tyrimus šio straipsnio autorius pradėjo 1994 metais (Mackevičius, 1994, p. 134–156), šie tyrimai tęsti (Mackevičius, Poškaitė, 1998, p. 107–136; Mackevičius, 2005, p. 129–254). Tyrimai parodė, kad daugelis autorių finansinius santykinis rodiklius skaičiuoja imdami absoliutinius rodiklius tik iš balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų. Tačiau dabar įmonės sudaro labai informatyvas pinigų srautų ir nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitas, iš kurių galima apskaičiuoti daug santykinių rodiklių, o juos naudojant – objektyviau įvertinti finansinę įmonių būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, prognozuoti veiklos plėtrą ir tęstinumo galimybes.

Finansinių santykinų rodiklių reikšmė ir jų skaičiavimo būtinumas

Finansiniai santykiniai rodikliai pasirenkami atsižvelgiant į analizės tikslą. Svarbu pasirinkti logiška ir matematiškai susijusius rodiklius. Formulės, kuria remiantis skaičiuojamas santykinis rodiklis, skaitiklis ir vardiklis turi būti teisingai įvertinti ir išmatuoti, būti to paties laikotarpio. Būtina vengti pseudosantykinų rodiklių. Tarkime, yra du absoliutiniai rodikliai: produkcijos apimtis ir darbininkų skaičius. Iš šių rodiklių apskaičiuojamas trečias rodiklis – vieno darbininko išdirbis, t. y. produkcijos apimtis padalijama iš darbininkų skaičiaus. O darbininkų skaičių padalijus iš produkcijos gaunamas pseudorodiklis, neatitinkantis žmogaus logikos.

Finansiniai santykiniai rodikliai ypač reikšmingi, kai lyginami su: 1) tos pačios įmonės praėjusio laikotarpio rodikliais, 2) numatytais tam tikrais parametriniais rodikliais, 3) tos pačios ūkio šakos kitų įmonių rodikliais, 4) pagrindinių konkurentų rinkoje rodikliais, 5) agreguotais šalies ekonomikos rodikliais.

Analizuojant finansinius santykinus rodiklius, būtina žinoti, kad jie patikimi tiek, kiek patikima informacija, kuria remiantis jie buvo apskaičiuoti. Todėl prieš skaičiuojant ir analizuojant finansinius rodiklius reikia kruopščiai patikrinti visas finansines ataskaitas (balansą, pelno (nuostolių), nuosavo kapitalo pokyčių, pinigų srautų ir aiškinamąjį raštą), įsitikinti, ar ataskaitų formų rodikliai suderinti. Tikrinant finansines ataskaitas atkreiptinas dėmesys į ypatingus straipsnius, jų pokyčius, netikėtus sąskaitų likučius. Skaičiuoti finansinius santykinus rodiklius galima tik tada, kai įsitikinama, kad visose finansinėse ataskaitose klaidų ir netikslumų nėra, jog visi duomenys yra teisingi ir patikimi. Kitaip finansinių santykinų rodiklių anali-

zės rezultatai, išvados ir pasiūlymai bus neteisingi ir tokia analizė įmonei gali atnešti žalą.

Finansiniai santykiniai rodikliai skiriasi svarba ir panaudojimo tikslais. Įvairioms šakoms ir įmonėms, jeigu jos funkcionuoja skirtingai, reikia nevienodų santykių rodiklių. Tam tikri rodikliai reikalingi įmonės operatyvioms problemoms spręsti, trumpalaikiai veiklai užtikrinti, kiti – ilgo laikotarpio perspektyvoms numatyti, prognozėms daryti, strateginiams sprendimams priimti. Kiekvienas analitikas turi pasirinkti, kokius rodiklius skaičiuos ir analizuos. Iš finansinės atskaitomybės galima apskaičiuoti per šimtą reikšmingų santykinų rodiklių. Kai kurie autoriai apskaičiavo ir aprašė per 200 santykinų rodiklių (Siegel, Shim, Hartman, 1995).

Suprantama, kad neprasminga siekti skaičiuoti daug santykinų rodiklių, svarbu skaičiuoti tokius rodiklius, kurie praktiškai pritaikomi. Kita vertus, norint įvertinti įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, būtina naudoti ne du tris santykinus rodiklius, o jų sistemą. Santykinų rodiklių sistemą įmonės veiklai vertinti turi parengti įmonės vadovybė. Svarbu parengti tokią rodiklių sistemą, kuri nuolat kintamos ekonominės aplinkos sąlygomis padėtų priimti teisingus ekonominius sprendimus.

Finansinių santykinų rodiklių grupavimas

Kadangi iš finansinės atskaitomybės galima apskaičiuoti gana daug santykinų rodiklių, todėl tikslinga juos sisteminti, sujungti į tam tikras grupes. Rodiklių sujungimas į vienerūšes grupes palengvina analitikų ir auditorių darbą, o informacijos vartotojams lengviau atsirinkti, kokie rodikliai tinkamesni operatyviniams ar perspektyviniams valdymo sprendimams priimti. Įvairūs autoriai (tiek Lietuvos, tiek užsienio) pateikia skirtingas finansinių santykinų rodiklių kla-

1 lentelė. Finansinių santykinių rodiklių grupavimas užsienio autorių darbuose

Autoriai	Rodiklių grupės	Rodiklių skaičius	
		grupėje	iš viso
1. Bernstein L. A. (1978, p. 89–92)	1. Likvidumo 2. Kapitalo struktūros ir ilgalaikio mokumo 3. Investicijų grąžos 4. Veiklos 5. Pardavimo pajamų ir turto santykio 6. Rinkos vertinimo	4 3 2 4 6 4	23
2. Black G. (2004, p. 285–293)	1. Pelningumo 2. Efektyvumo 3. Likvidumo 4. Ilgalaikio skol 5. Investicijų	4 4 2 2 4	16
3. Brigham E. F., Daves P. R. (2004, p. 229–243)	1. Mokumo 2. Turto valdymo 3. Skol valdymo 4. Pelningumo 5. Rinkos vertis	2 4 3 4 3	16
4. Harrison W. T., Horngren Ch. T. (1997, p. 660–661)	1. Likvidumo 2. Ilgalaikio mokumo 3. Pardavimo pajam 4. Pelningumo 5. Investicijų	2 2 3 4 3	14
5. Haskins M. E., Ferris K. R., Seling T. I. (1996, p. 123– 137)	1. Likvidumo 2. Ilgalaikio skol 3. Turto valdymo 4. Pelningumo 5. Investicijų grąžos	3 5 5 3 6	22
6. Gibson Ch. H. (1992, p. 233, 325, 369)	1. Likvidumo 2. Ilgalaikio skol 3. Pelningumo 4. Investicijų	13 6 14 9	42
7. Kovaliov V. V. (1995, p. 120–124)	1. Likvidumo 2. Pelningumo	3 5	8
8. Kinserdal A. (1995, p. 218–227)	1. Pelningumo 2. Fond valdymo 3. Likvidumo 4. Mokumo	2 3 2 2	9
9. Nikolai L. A., Bazley J. D. (1994, p. 843–851)	1. Akcininkų pelningumo 2. monų pelningumo 3. Likvidumo 4. Veiklos aktyvumo 5. Veiklos stabilumo	3 3 2 2 2	12

Autoriai	Rodikli grupės	Rodikli skaičius	
		grupėje	iš viso
10. Palepu K. G., Healy P.M., Bernard V. L. (2004, p. 5–21)	1. Pelningumo	5	
	2. Investicijų valdymo		
	a) apyvartinio kapitalo valdymo	8	
	b) ilgalaikio turto valdymo	3	
	3. Finansų valdymo: finansinio svėro		
a) likvidumo	4		
b) ilgalaikio skol	7	27	
11. Savickaja G. V. (2005, p. 301–303)	1. Bendri	3	
	2. Mokumo ir finansinio stabilumo	10	
	3. Veiklos aktyvumo	3	
	4. Pelningumo	2	
	5. Gamybos intensyvumo	2	
	6. Investicinis veiklos	1	
	7.sipareigojimai biudžeto vykdymo	1	22
12. Stickney C. P. (1993, p. 392–411)	1. Rizikos		
	a) likvidumo rizikos	10	
	b) ilgalaikio mokumo rizikos	6	
2. Pelningumo	12	28	
13. Warren C. S., Fess P.E. (1992, p. 1170–1183)	1. Mokumo	9	
	2. Pelningumo	8	17
14. Weygandt J. J., Kieso D. E., Kimmel P. D. (2005, p. 774–785)	1. Likvidumo	4	
	2. Pelningumo	7	
	3. Ilgalaikio skol	2	13

sifikacijas. Finansinių santykinių rodiklių grupavimą užsienio autorių darbuose rodo 1 lentelė.

Atlikus finansinių santykinių rodiklių grupavimo užsienio autorių darbuose analizę galima daryti šias išvadas:

1. Skiriasi finansinių santykinių rodiklių grupių pavadinimai. Dažniausiai vartojamos likvidumo ir pelningumo rodiklių grupės. Kai kurios grupės įvardijamos įvairiai, nors tikėtina, kad kalbama apie tuos pačius dalykus, pavyzdžiui, rinkos vertės ir rinkos vertinimo; investicijų ir investicijų grąžos bei investicijų valdymo; mokumo, ilgalaikių skolų ir ilgalaikio mokumo ir pan.
2. Skiriasi finansinių santykinių rodiklių grupių išdėstymo eilės tvarka. Vieni autoriai finansinius santykinus rodiklius pradeda nagrinėti nuo likvidumo, kiti nuo pelningumo, dar kiti nuo rizikos ir pan. Nenuoseklus fi-

nansinių santykinių rodiklių nagrinėjimas trukdo nustatyti jų ryšius ir priklausomybę, išaiškinti juos lemiančius veiksnius.

3. Skiriasi finansinių santykinių rodiklių grupių skaičius. Vieni autoriai išskiria tik dvi, kiti penkias ar šešias grupes. Suprantama, kad visus finansinius santykinus rodiklius, kurie apibūdina skirtingas įmonės veiklos sritis ir operacijas, sujungti tik į dvi ar tris grupes yra netikslinga.
4. Skiriasi finansinių santykinių rodiklių skaičius grupėje. Pavyzdžiui, prie pelningumo rodiklių grupės vieni autoriai priskiria tris, keturis, kiti dvylika ar net keturiolika rodiklių.
5. Skiriasi bendras finansinių santykinių rodiklių skaičius nuo 8 iki 42. Panašias išvadas galima padaryti panagrinėjus finansinių santykinių rodiklių grupavimą Lietuvos autorių darbuose (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Finansinių santykinųjų rodiklių grupavimas Lietuvos autorių darbuose

Autoriai	Rodiklių grupės	Rodiklių skaičius	
		grupėje	iš viso
1. Bagdžinienė V. (2005, p. 139–163)	1. Apyvartumo 2. Mokumo ir stabilumo 3. Pelningumo	7 5 6	18
2. Buškevičiūtė E., Maerinskienė I. (1998, p. 238–242)	I. monso kreditavimui vertinti 1. Mokumo 2. Finansinio pastovumo 3. Išteklių panaudojimo efektyvumo ir veiklos pelningumo Iš viso II. Atsižvelgiant į vartotojų interesus A. Vadybininkams 1. Gamybinės veiklos 2. Išteklių valdymo 3. Pajamingumo B. Savininkams 1. Pelningumo 2. Pelno paskirstymo 3. Rinkos C. Kreditoriams 1. Likvidumo 2. Finansinio svėro 3. Skolos aptarnavimo	7 7 13 27 6 6 5 7 4 4 4 4 3	70
3. monio finansinio analizės rodiklių apskaičiavimo metodika (NVPB, 1995, p. 10–19)	1. Likvidumo 2. Pelningumo 3. Finansinės struktūros 4. Turto panaudojimo efektyvumo	3 3 2 5	13
4. monio finansinio analizės rodiklių skaičiavimo metodika (NVPB, 2001, p. 7–15)	1. Likvidumo 2. Pelningumo 3. Finansinės struktūros 4. Turto panaudojimo efektyvumo 5. Rinkos vertės	5 4 5 5 10	29
5. monio finansinio sąbklis vertinimo rodikliai 1996–1999 (Lietuvos statistikos departamentas, 2000, p. 9–16)	1. Pajamų apsaugos 2. Finansinio svėro 3. Pinigų srauto ir finansinio srauto atitikimo	10 19 5	34
6. monio finansinio sąbklis vertinimo rodikliai 2000–2003. (Lietuvos statistikos departamentas, 2004, p. 7–19)	1. Pajamų apsaugos 2. Finansinio svėro 3. Pinigų srauto ir finansinio svėro atitikimo	12 22 4	38
7. Juozaitienė L. (2000, p. 44–48; 90–96)	1. Pelningumo ir sąnaudų lygio 2. Trumpalaikio mokumo 3. Bendrojo mokumo	14 3 3	20

<i>Autoriai</i>	<i>Rodikli grup s</i>	<i>Rodikli skai ius</i>	
		<i>grup je</i>	<i>iš viso</i>
8. Kancerevy ius G. (2004, p. 128–134)	1. Likvidumo (mokumo) 2. Veiklos efektyvumo (turto valdymo) 3. Kapitalo strukt ros ir finansinio svarto (skol valdymo) 4. Pelningumo 5. Rinkos	7 12 6 9 6	40
9. Kvedarait V. (1995, p. 10–12)	1. Pelningumo 2. Apyvartumo 3. Likvidumo 4. sipareigojim	3 5 2 3	13
10. Kvedarait V. (1997, p. 24–35)	1. Pelningumo (rentabilumo) 2. Finansinio statuso 3. Mokumo 4. Finansinio valdymo 5. Ištekli valdymo	9 4 4 3 5	25
11. Lazauskas J. (2005, p. 117–127)	1. Pelningumo (rentabilumo) 2. Finansinio statuso 3. Finans valdymo 4. Ištekli valdymo	6 6 6 5	23
12. Poškait D. (1994, p. 29–44)	1. Mokumo (likvidumo) 2. siskolinimo 3. Pelningumo (rentabilumo) 4. Akcij ir kapitalo vertinimo 5. Veiklos (valdymo) efektyvumo	2 3 5 4 14	28
13. Rutkauskas A. V., Damašien V. (2002, p. 40–41)	1. Likvidumo 2. Aktyvumo 3. Pelningumo 4. siskolinimo	2 5 6 3	16
14. Smalenskas G. (1998, p. 52–62)	1. Pelningumo ir investicij vertinimo 2. Likvidumo 3. Skol valdymo 3. Turto valdymo 5. Pinig sraut	8 7 6 11 3	35
15. Smalenskas G. (2000, p. 47–55)	1. Likvidumo 2. Pelningumo 3. Finans strukt ros 4. Turto panaudojimo 5. Rinkos vert s	5 4 5 5 8	27
16. Šlekien D., Klimavi ien I. (1999, p. 31)	1. Pelno normos (maržos) 2. Pelningumo 3. Likvidumo 4. Padengimo 5. Finansinio stabilumo 6. Apyvartumo	3 3 3 3 3 3	18

Iš 2 lentelės matyti, kad lietuvių autoriai taip pat nurodo skirtingą finansinių santykinių rodiklių grupių skaičių ir šias grupes skirtingai įvardija. Be to, kai kurių autorių (V. Kvedaraitės, G. Smalensko) ne vienu metų knygoje pateikiamos skirtingos finansinių santykinių rodiklių grupės ir į jas įeinantys rodikliai. Paradoksalu, kai rodiklių grupės vadinamos skirtingai, nors kalbama apie tuos pačius dalykus. Tai sudaro labai daug nepatogumų informacijos vartotojams, pavyzdžiui, studentams, rašantiems mokslinius ir magistro darbus, dėstytojams, dėstant finansinių rodiklių skaičiavimo ir analizės metodiką. Studentai, tame pačiame moksliniame darbe naudodami įvairių autorių rodiklių skaičiavimo ir grupavimo metodikas, padaro esmines klaidas ir neteisingas išvadas. Praktikos darbuotojai (buhalteriai, finansininkai, auditoriai, analitikai, ekonomistai) dažniausiai naudoja Lietuvos statistikų sąjungos, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir VŠĮ „Statistikos tyrimai“ (toliau Statistikos departamentas) bei Nacionalinės vertybinių popierių biržos parengtas finansinių rodiklių skaičiavimo metodikas. Tačiau šios metodikos skiriasi pagal: rodiklių grupes, skaičių, rodiklių įvardijimą ir vertinimą. Kaip matyti iš 2 lentelės, skiriasi ir skirtingais metais parengtos metodikos. Palyginti Statistikos departamento ir Nacionalinės vertybinių popierių biržos parengtų metodikų rodiklių grupes ir joms priskiriamus rodiklius beveik neįmanoma. Keblumų atsiranda lyginant net populiariausius ir dažniausiai naudojamus rodiklius. Pavyzdžiui, Statistikos departamento metodikoje pateikiami einamojo likvidumo ir kritinio likvidumo koeficientai, o Nacionalinės vertybinių popierių biržos metodikoje šie rodikliai įvardyti atitinkamai bendrojo likvidumo ir skubaus padengimo koeficientais. Tokių pavyzdžių būtų galima pateikti daugiau.

Kokios priežastys lemia, kad finansinių santykinių rodiklių skaičiavimo ir grupavimo metodikos skirtingos?

Užsienio autorių finansinių santykinių rodiklių grupių ir pačių rodiklių pavadinimų skirtumus galima paaiškinti šiomis priežastimis:

- 1) skiriasi įvairių šalių finansinių ataskaitų formos, nevienodai vadinami kai kurie balanso, pelno (nuostolių), pinigų srautų ataskaitų straipsniai;
- 2) autoriai dažniausiai nagrinėja konkrečios ūkio šakos finansines ataskaitas, kurios parodo tos šakos veiklos ypatybes;
- 3) kai kuriose angliškai kalbančiose šalyse istoriškai susiformavo tam tikrų rodiklių pavadinimai, kurie visiškai skirtingai vadinami. Pateiksime keletą Anglijoje ir JAV vartojamų terminų atitinkamai: *shares* ir *stocks*, *batch costing* ir *job-lot costing*, *carey street* ir *bankruptcy*, *cash float* ir *change fund*, *debenture* ir *bond* ir t. t. (Alver, 1998);
- 4) autorių profesinė kompetencija ir jų atstovavimas skirtingiems mokslams: apskaitos, finansų, statistikos, vadybos, finansinės analizės ir kt.
- 5) finansiniai santykiniai rodikliai skirti skirtingoms grupėms vartotojų: investuotojai norėtų daugiau vienokių, tiekėjai, bankai ir kiti informacijos vartotojai – kitokių rodiklių.

Užsienio autorių finansinių santykinių rodiklių klasifikavimas į grupes, pačių rodiklių įvardijimas ir jų apskaičiavimo metodika darė ir daro įtaką lietuvių autoriams.

Kai kurie lietuvių autoriai automatiškai išverčia į lietuvių kalbą užsienio šalių autorių pateiktas finansinių santykinių rodiklių skaičiavimo formules, nekreipdami dėmesio į tos šalies finansinės atskaitomybės tam tikrų straipsnių pavadinimus ir jų turinį. Būtina pažymėti, kad, verčiant tam tikrus finansinius rodiklius iš užsie-

nio kalbų, visų pirma reikia siekti ne pažodinio vertimo, o teisingai suvokti rodiklių esmę, suprasti, ką šiais rodikliais norima išreikšti. Tam tikrą įtaką pasirenkant vartoti tą ar kitą terminą turėjo ir turi Lietuvos autorių publikacijų redaktoriai, kurie dažnai pasiūlo autoriams skirtingus terminus. Tačiau svarbiausia Lietuvos autorių problema yra ta, kad pateikiant įvairių finansinių santykinių rodiklių skaičiavimo formules neatsižvelgiama į galiojančiose finansinės atskaitomybės formose, Verslo apskaitos standartuose (VAS, 2004) ir Buhalterinės apskaitos (2001 m.) ir Įmonių finansinės atskaitomybės (2001 m.) įstatymuose vartojamus terminus.

Ištyrus Statistikos departamento ir Nacionalinės vertybinių popierių biržos bei Lietuvos ir užsienio autorių santykinių rodiklių skirstymą į grupes galima daryti išvadą, kad, klasifikuojant rodiklius, būtina laikytis trijų pagrindinių reikalavimų:

- 1) sujungti į vieną grupę tuos santykinis rodiklius, kurie teigiamai koreliuoja;
- 2) priskirti vienai grupei rodikliai turi padėti ištirti tuos pačius reiškinius;
- 3) vienos grupės rodikliai neturėtų kartoti (dubliuoti) kitos grupės rodiklių.

Šių reikalavimų nesilaikė daugelis autorių pateiktose rodiklių klasifikacijose.

Rekomenduojama finansinių santykinių rodiklių sistema įmonių veiklai vertinti

Finansinių santykinių rodiklių paskirtis – teikti įvairiems vartotojams vertingą ir ekonominiams sprendimams priimti reikalingą informaciją. Tačiau ta pati informacija vieniems vartotojams yra vertinga ir svarbi ekonominiams sprendimams priimti, o kitų ji visiškai nedomina. Be to, informacijos vartotojai yra labai įvairūs ir todėl autoriai bando juos skirstyti į grupes. Vieni autoriai

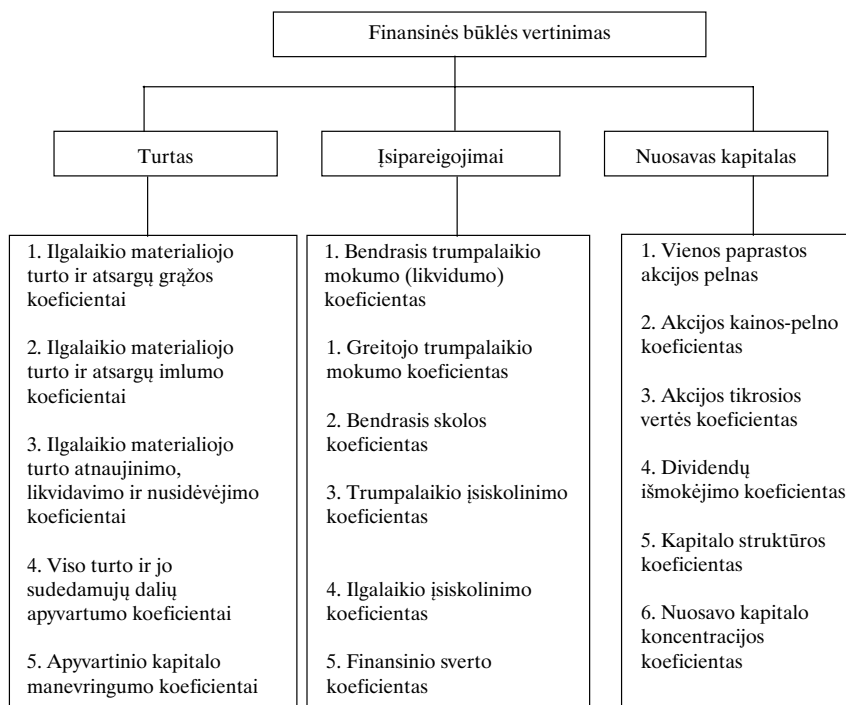
visus finansinės apskaitos informacijos vartotojus skirsto į įmonės indėlininkus, verslo dalyvius, analitikus ir konsultantus ir kitus (Rees, 1995, p. 4), kiti – į tiesiogiai suinteresuotus vidinius vartotojus, tiesiogiai suinteresuotus išorinius vartotojus, įvairias valdžios institucijas (Kalčinskas, 2003, p. 10), treči – į vartotojus, kurie nesupranta arba menkai supranta apskaitos informaciją, vartotojus, kurie išmano buhalterinės apskaitos sistemą ir supranta jos teikiamą informaciją, ir į ekspertus (Kinserdal, 1993, p. 4). Tarpautautinio apskaitos standartų komiteto parengtoje Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje nurodyti septyni apskaitos informacijos vartotojai: 1) investuotojai, 2) darbuotojai, 3) kreditoriai, 4) tiekėjai ir kiti prekybos kreditoriai, 5) klientai, 6) vyriausybė ir jos organizacijos, 7) visuomenė (TAS, 2002, p. S–8–9). Šioje ir daugelyje kitų knygų aprašyta, kokios informacijos labiausiai reikia įvairiems vartotojams. Žinoma, patenkinti visus jų poreikius ir galiojančios finansinės atskaitomybės neįmanoma, todėl atskaitomybė rengiama tokios sudėties ir turinio, kad patenkintų bendriausius vartotojų poreikius.

Siekiant geriau patenkinti bendriausius informacijos vartotojų poreikius, finansinėse atskaitose rodomi straipsniai pagal ekonominę pobūdį yra skirstomi į didesnes grupes. Šios grupės vadinamos finansinių ataskaitų elementais. Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje ir nacionaliniame pirmajame verslo apskaitos standarte „Finansinė atskaitomybė“ pateikiamos dvi finansinių ataskaitų elementų grupės: 1. Elementai, susiję su įmonės finansinės būklės vertinimu; 2. Elementai, susiję su įmonės veiklos rezultatų vertinimu (TAS, 2002, p. S–19; Verslo apskaitos standartai, 2004, p. 38). Tačiau siekiant visapusiškai įvertinti įmonės veiklą ir ateities perspektyvas, tikslinga išskirti finansinių ataskaitų elementų grupę – elementus, susijusius su pinigų srautais.

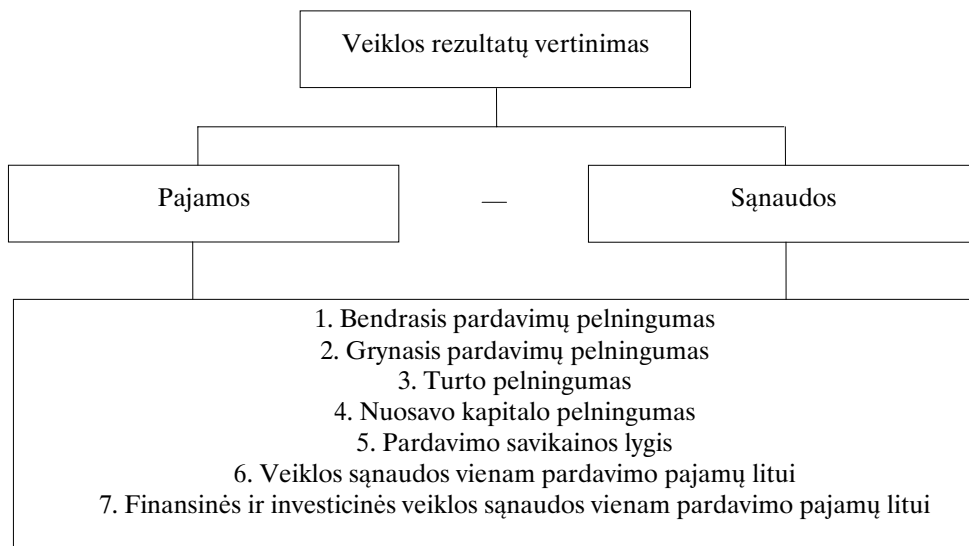
Būtina pažymėti, kad toks finansinių ataskaitų straipsnių skirstymas į grupes padeda aiškiau apibūdinti įmonės finansinės būklės sąvoką. Daugelis teoretikų ir praktikų, vartodami finansinės būklės sąvoką, dažnai ją tapatina su pelno ir nuostolio, pajamų, sąnaudų, įsipareigojimų rodikliais. Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje (TAS, 2002, p. S–19) nurodyta, kad įmonės finansinę būklę apibūdina trys rodikliai: turtas, įsipareigojimai ir nuosavas kapitalas, o veiklos rezultatus – pajamos ir sąnaudos. Kokie finansiniai santykiniai rodikliai turėtų būti apskaičiuoti, kad apibūdintų įmonių finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus? Iki šiol tokio kompleksinio tyrimo autoriui nepavyko rasti. Kaip rodo 1 ir 2 lentelėse pateikti įvairių autorių finansiniai santykiniai rodikliai, suklasifikuoti pagal įvairius kriterijus (arba apskritai jų neišskiriant), sunku nustatyti, kurie ro-

dikliai apibūdina įmonės finansinę būklę, o kurie – veiklos rezultatus ar pinigų srautus.

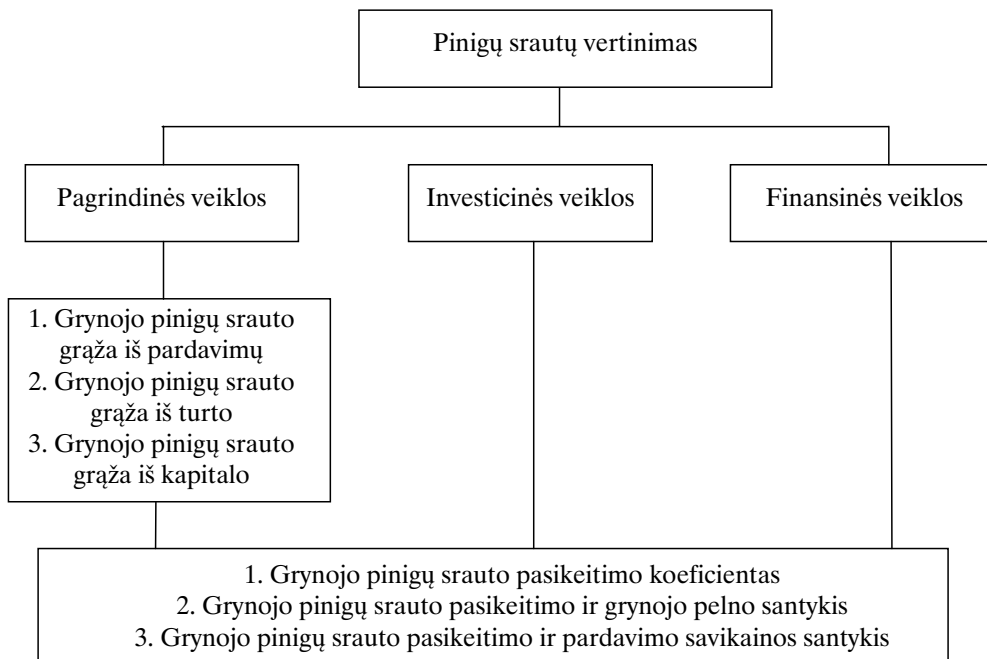
Įmonių finansinei būklei, veiklos rezultatams ir pinigų srautams vertinti siūloma skaičiuoti daugiausia informacijos teikiančius finansinius santykinius rodiklius (žr. 1, 2, 3 pav.). Informacija finansinei būklei vertinti imama iš balanso, t. y. iš turto, įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo straipsnių. Veiklos rezultatus apibūdina pelno (nuostolių) ataskaitoje parodomos pajamos ir sąnaudos, remiantis šiais elementais apskaičiuojamas svarbiausias įmonės veiklos rezultatų įvertinimo rodiklis pelnas. Iš pinigų srautų ataskaitos įvertinami pagrindinės, investicinės ir finansinės veiklos pinigų srautai. Paveikluose rekomenduojamų finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formulės pateiktos monografijoje „Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas“ (Mackevičius, 2005, p. 142–352).

1 pav. Įmonių finansinės būklės vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

2 pav. Įmonių veiklos rezultatų vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

3 pav. Pinigų srautų vertinimo finansiniai santykiniai rodikliai

Finansų analitikai, auditoriai, bankininkai, investuotojai, kreditoriai ir kiti suinteresuoti informacijos vartotojai, analizuodami įmonės veiklą, nebūtinai skaičiuoja ir vertina visus 1, 2, 3 paveiksluose nurodytus rodiklius. Rodikliai pasirenkami atsižvelgiant į analizės tikslą, t. y. kurią įmonės veiklos sritį norima įvertinti. Norint įvertinti įmonės finansinę būklę, būtina analizuoti rodiklius, susijusius su turtu, kapitalu ir išipareigojimais. O jeigu siekiama ištirti įmonės veiklos rezultatus, daugiausia dėmesio reikia skirti pelningumo ir išlaidų lygio rodiklių analizei. Svarbu, kad kiekviena įmonė turėtų savo finansinių santykių rodiklių sistemą, kurią naudodama galėtų ne tik objektyviai įvertinti savo finansinę būklę, veiklos rezultatus, pinigų srautus, bet ir numatyti veiklos perspektyvas.

Išvados

Finansiniai santykiniai rodikliai turi didelę reikšmę vertinant įmonių finansinę būklę, veiklos rezultatus, pinigų srautus, prognozuojant bankroto tikimybę ir veiklos perspektyvas. Ypač finansiniai santykiniai rodikliai reikšmingi tada, kai lyginami su 1) tos pačios įmonės praėjusio laikotarpio rodikliais, 2) numatytais tam tikrais parametriniais rodikliais, 3) tos pačios ūkio šakos kitų įmonių rodikliais, 4) pagrindinių konkurentų rinkoje rodikliais, 5) agreguotais šalies ekonomikos rodikliais.

Buhalterinės apskaitos, finansinės analizės, finansų valdymo ir kitoje ekonominėje literatūroje pateikiami labai įvairūs finansiniai santykiniai rodikliai. Atlikus finansinių santykių rodiklių skaičiavimo ir grupavimo užsienio autorių darbuose analizę buvo nustatyta, kad gerokai skiriasi: finansinių santykių rodiklių grupių pavadi-

nimai, grupių išdėstymo eilės tvarka, grupių skaičius, rodiklių skaičius grupėje, bendras finansinių santykių rodiklių skaičius ir kt.

Užsienio autorių finansinių santykių rodiklių grupių ir pačių rodiklių pavadinimų skirtumus galima paaiškinti šiomis priežastimis: 1) skiriasi įvairių šalių finansinių ataskaitų formos, skirtingai įvardijami kai kurie balanso, pelno (nuostolio), pinigų srautų ataskaitų straipsniai; 2) autoriai dažniausiai nagrinėja konkrečios ūkio šakos finansines ataskaitas, kurios parodo tos šakos veiklos ypatybes atitinkamais finansiniais rodikliais; 3) kai kuriose angliškai kalbančiose šalyse „istoriškai susiformavo“ tam tikrų rodiklių skirtingi pavadinimai; 4) autorių profesinė kompetencija ir jų atstovavimas konkrečioms mokslams: apskaitos, finansų, valdymo, statistikos, vadybos, finansinės analizės ir kt.; 5) finansiniai santykiniai rodikliai skirti įvairioms grupėms ir vartotojams: investuotojai norėtų daugiau vienokių, tiekėjai, bankai ir kiti – kitokių rodiklių.

Užsienio autorių finansinių santykių rodiklių klasifikavimas į grupes, pačių rodiklių įvardijimas ir jų apskaičiavimo metodika darė ir daro įtaką lietuvių autoriams. Lietuvių autoriai taip pat nurodo skirtingą finansinių santykių rodiklių grupių skaičių ir šias grupes skirtingai įvardija. Tai sudaro labai daug nepatogumų informacijos vartotojams, visų pirma, studentams, dėstytojams, buhalteriams, auditoriams ir finansų analitikams.

Siekiant geriau patenkinti bendriausius informacijos vartotojų poreikius, vertinant įvairias įmonių veiklos sritis, siūloma visus finansinius santykinius rodiklius suskirstyti į tris grupes, t. y. vertinti: 1) įmonių finansinę būklę, 2) veiklos rezultatus, 3) pinigų srautus.

LITERATŪRA

- Alver, J. (1998). *British & American Business Terms*– Tallin: Deebet, Ltd., 104 p.
- Bagdžiūnienė, V. (2005). *Įmonių veiklos planavimas ir analizė. Esmė ir verslo situacijos* – Vilnius: Conto litera, 178 p.
- Bernstein, L. A. (1978). *Financial Statement Analysis. Theory application and interpretation* – Irvin, Inc., 708 p.
- Black, G. (2004). *Applied Financial Accounting and Reporting* – Oxford University Press, 404 p.
- Brigham, E. F., Daves, P. R. (2004). *Intermediate Financial Management* – Thomson, Sveeth-Western, 1038 p.
- Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (1998). *Finansų analizė* – Kaunas: Technologija, 246 p.
- Gibson, Ch. H. (1992). *Financial Statement Analysis. Using Financial Accounting Information* – Cincinnati Ohio: South-Western Publishing Co., 781 p.
- Harrison, W. T., Horngren, Ch. T. (1977). *Financial Accounting* – New Jersey: Prentice Hall, 773 p.
- Haskins, M. E., Ferris, K. R., Selling, T. I. (1966). *International Financial Reporting and Analysis. A Contextual Emphasis* – Chicago, etc.: Irvin, 873 p.
- Juozaitytė, L. (2000). *Įmonės finansai. Analizė ir valdymas* – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 177 p.
- Kalčinskas, G. (2003). *Buhalterinės apskaitos pagrindai* – Vilnius: Pačiolis, 843 p.
- Kancerevyčius, G. (2004). *Finansai ir investicijos* – Kaunas: Smaltijos leidykla, 879 p.
- Kinserdal, A. (1995). *Financial Accounting. An International Perspective* – Pitman Publishing, 278 p.
- Kvederaitė, V. (1997). *Firmos finansinė analizė* – Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 60 p.
- Kvederaitė, V. (1995). *Firmų finansinių rodiklių palyginamoji analizė* – Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 36 p.
- Lazauskas, J. (2005). *Įmonių ūkinės ir komercinės veiklos ekonominė analizė* – Vilnius: Technika, 201 p.
- Mackevičius, J. (1994) – *Apskaita*. Vilnius: Mintis, 559 p.
- Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas* – Vilnius: TEV, 476 p.
- Mackevičius, J., Poškaitė, D. (1998). *Finansinė analizė* – Vilnius: Katalikų pasaulis, 624 p.
- Nikolai, L. A., Bazley, J. D. (1994). *Financial Accounting* – Boston: PWS-Kent publishing company, 923 p.
- Palepu, K. G., Healy, P. M., Bernard V. L. (2004). *Business Analysis and Valuation. Using Financial Statements* – Thomson, South-Western, 348 p.
- Poškaitė, D. (1994). *Finansinės būklės analizė rinkos sąlygomis* – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 53 p.
- Rees, B. (1995) *Financial analysis* – London: Prentice Hall, 390 p.
- Rutkauskas, A. V., Damašienė, V. (2002). *Finansų valdymas* – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 247 p.
- Siegel, J. G., Shim, J. K., S. W. (1995). *Przewodnik po finansach* – Warszawa: PWN, 349 p.
- Smalenskas, G. (1998). *Finansinė atskaitomybė ir jos rodikliai* – Vilnius: Lietuvos informacijos leidykla, 64 p.
- Smalenskas, G. (2000). *Įmonės finansų pradmenys* – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 80 p.
- Stickney, C. P. (1993). *Financial Statement Analysis. A strategic Perspective* – The Dryden Press, 726 p.
- Šlekienė, D., Klimavičienė, I. (1999). *Įmonės veiklos finansinis įvertinimas* – Kaunas: Technologija, 146 p.
- Tarptautiniai apskaitos standartai (TAS). (2000). Vilnius: VŠĮ Lietuvos Respublikos apskaitos institutas, R-27.
- Verslo apskaitos standartai (VAS). (2004) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 183 p.
- Warren, C. S., Fess, P. E. (1992). *Principles of Financial and Managerial Accounting* – Cincinnati, Ohio: Sopath-Western Publishing Co, 1214 p.
- Weygandt, J. J., Kieso, D. E., Kimmel, P. D. (2005). *Accounting Principles* – John Wiley & Sons, Inc., 1120 p.
- Ковалев, В. В. (1995). *Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности* – Москва: Финансы и статистика, 429 p.
- Савицкая, Т. В. (2005). *Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности* – Москва: ИНФРА-М, 307 p.

FINANSINIŲ SANTYKINIŲ RODIKLIŲ SKAIČIAVIMAS IR GRUPAVIMAS

Jonas Mackevičius

Santrauka

Finansinius santykinius rodiklius nagrinėja daugelis Lietuvos ir užsienio autorių. Jų darbuose pateikiamos skirtingos finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formulės, be to, rodikliai skirtingai vadinami, vertinami ir grupuojami. Daugelis autorių finansinius santykinius rodiklius skaičiuoja imdami absoliutinius rodiklius tik iš balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų, nors dabar įmonės sudaro labai informatyvias pinigų srautų ir nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitas, iš kurių galima apskaičiuoti daug santykinųjų rodiklių. Įvairūs autoriai (tiek Lietuvos, tiek užsienio) pateikia skirtingas finansinių santykinųjų rodiklių klasifikacijas.

Atlikus finansinių santykinųjų rodiklių grupavimo užsienio autorių darbuose analizę, galima daryti išvadą, kad skiriasi:

- 1) finansinių santykinųjų rodiklių grupių pavadinimai;
- 2) finansinių santykinųjų rodiklių grupių išdėstymo eilės tvarka;
- 3) finansinių santykinųjų rodiklių grupių skaičius;
- 4) finansinių santykinųjų rodiklių skaičius grupėje;
- 5) bendras finansinių santykinųjų rodiklių skaičius (nuo 8 iki 42).

Panašias išvadas galima padaryti panagrinėjus finansinių santykinųjų rodiklių grupavimą Lietuvos autorių darbuose.

Užsienio autorių finansinių santykinųjų rodiklių klasifikavimas į grupes, pačių rodiklių įvardijimas ir jų apskaičiavimo metodika darė ir daro įtaką lietuvių autoriams.

Kai kurie lietuvių autoriai automatiškai išverčia į lietuvių kalbą užsienio šalių autorių pateiktas finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formules, nekreipdami dėmesio į tos šalies finansinės atskaitomybės tam tikrų straipsnių pavadinimus ir jų turinį. Tačiau svarbiausia Lietuvos autorių problema yra ta, kad, pateikiant įvairių finansinių santykinųjų rodiklių skaičiavimo formules neatsižvelgiama į galiojančiose finansinės atskaitomybės formose, Verslo apskaitos standartuose (VAS, 2004) ir Buhalterinės apskaitos (2001), Įmonių finansinės atskaitomybės (2001) įstatymuose vartojamus terminus.

Daugelis autorių, skaičiuodami finansinius santykinius rodiklius, nenurodo, kurioms įmonių veiklos sritims vertinti jie skiriami. Straipsnio autorius, remdamasis Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo sistemoje (2001 m.) pateikta finansinių ataskaitų elementų klasifikacija, pateikė visiškai naują finansinių santykinųjų rodiklių sistemą, šioms įmonių veiklos sritims: 1) finansinei būklei, 2) veiklos rezultatams, 3) pinigų srautams vertinti.

THE CALCULATION AND GROUPING OF FINANCIAL RATIONAL INDICATORS

Jonas Mackevičius

Summary

Financial rational indicator is the relation of two or more absolute indicators. Rational indicator retrieved from comparing two or more absolute indicators. Financial rational indicator is much more informative than absolute one, it enables the person to evaluate the research object at a different angles.

Financial rational indicators are most important when compared with: 1) the firm's last period indicators, 2) with forecasted parameter indicators, 3) with other companies in the same business field, 4) with the indicators of main market competitors, 5) with aggregated country economy indicators.

When analyzing financial rational indicators it is important to be sure that indicators reliability depends on the actual information, which has been used to calculate them. That is why before calculating and analyzing financial indicators you have to check all the financial reports carefully and thoroughly (profit (loss), balance sheet, own capital changes, cash flow and explanatory notes), also to make sure that forms of reports indicators are coordinated with one another.

Since at lot of financial rational indicators can be calculated from financial reporting, thus necessary to systematize them, and integrate them in to certain groups. Indicator integration into homogeneous groups can ease analyst's and audit tasks, it is also beneficial for information users to select the more suitable indicators and opt for better operational and perspective indicators in decision making.

After performing financial rational indicator integration in foreign authors works the conclusions could be made:

1. Names of financial rational indicators groups differ. Most commonly used are liquidity and profitability indicators groups.

2. Sequence of financial rational indicators groups positioning differs. Some authors start analyzing financial indicators from liquidity, some from profitability, and other from risk, etc.

3. The number of financial rational indicators groups also differs. Some authors distinguish two groups, some five or six.

4. The number of financial rational indicators in the actual group also differs. For example some authors assign three, four, some twelve or even fourteen indicators to profitability indicator groups.

The reasons for financial rational indicator groups, and indicator name differences could be explained:

1) In different countries financial reporting forms vary, some balance sheet, profit (loss), cash flow statements clauses are named differently;

2) Authors usually analyze the particular economics field financial reports, specific financial indicators reflect that particular field's work characteristics.

3) In some English speaking countries some indicator names were historically developed, that was the cause of the main name differences.

4) Author's professional competence and their representation of particular sciences: Accounting, Finance, Management, Statistics, Financial Analysis etc.

5) Financial rational indicators are intended for different groups and users: investors require information which would differ from the information required by the suppliers, banks and other users or institutions.

Foreign authors financial rational indicators classification into groups and their actual naming and calculation methods had an impact on Lithuanian authors and still has up to this day. Different number of financial rational indicators groups is distinguished and named differently by Lithuanian authors, this causes a great confusion to different information users, firstly students, lecturers, accountants, auditors, finance analysts.

In order to satisfy need for general information about customer business activities, it is recommended to separate financial rational indicators into three groups: indicators that evaluate enterprise's financial position, measure performance results and cash flows.

Įteikta 2006 m. birželio mėn.

Priimta spausdinti 2006 m. rugsėjo mėn.